

To cite this article: Gezer, H. (2020). Çok Kültürlü Yaşamlar ve Tekstil Mimarisi. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 4(2), 87-102

Submitted: March 08, 2020

Accepted: August 02, 2020

ÇOK KÜLTÜRLÜ YAŞAMLAR VE TEKSTİL MİMARİSİ

Hale Gezer¹

ÖZET

Geçmişte, yaşam mekanları İnsanoğlunun, çevresindeki olanakları ölçüsünde biçimlenmiştir. Bu biçimler yaşam koşullarının minimum düzeyde çözümlenmesi amacı ile dünyanın neresinde olursa olsun benzer özellikleri taşımıştır.

Yerleşik düzen öncesi göçebe kültürünün oluşturduğu örtülü sistemler, günümüzde de özellikle son 20 yıldır en az malzeme ile en fazla boşluğun (alanın) kapatılması arzusu, mimarinin değişebilir, hareketli, esneklik gibi akımlara yönelmesi ile güncellik kazanmıştır.

Araştırmada göçebe yaşamın çadır sistemlerinden örnekler verilmiş, bugünün küreselleşen çoklu kültüründe tekstil mimarisinin örtü sistemlerine kazandırdıkları üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: Çadır Kültürü, Tekstil Mimarisi

MULTI CULTURED LIFE AND TEXTILE ARCHITECTURE

ABSTRACT

In the past, living spaces formed according to mankind's surrounding possibilities. These living spaces formed with the aim to improve living conditions by simple and effective way. They carried almost the same properties all over the world.

Covered systems that were created by nomads, before settled life, combined with the wish to cover the most place with minimum material, is still update by the help of the tendency of the architecture being flexible, dynamic and moveable.

In this research examples from tent systems in the nomad culture are shared. This research also focused to the contributions of the textile architecture to the covered systems in today's global multi cultured ecosystem.

Keywords: Nomad Culture, Textile Architecture.

¹ Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, halegezer2003@gmail.com

GİRİŞ

İnsanoğlu tarafından önceleri barınmak, sığınmak amaçlı oluşturulan üstü kapalı alanlar, zamanla deneyimlendiğinde, kullanıcısının duygularının kurduğu ilişki ile anlam kazanan ve sosyal ve kültürel bağlamla kendi karakteristiğini oluşturan mekanlar haline gelmiştir.

Mekanın örtü kullanılarak belirlenmesi ilk olarak; barınma amaçlı, tek hacimde boşluğa işlevsellik verilerek, bir hayvan postu veya tekstilin basit bir destek sistemi üzerine atılması şeklinde olmuştur. İlkel barınaklarla başlayan mekan kuruluşları, konar- göçer bir yaşamın düzeni içerisinde çadır strüktürleri olarak çeşitlenmiştir. Son derece az malzemeyle yapılan çadırlarda kullanılan örtüler, strüktürün kimi zaman üzerinde, kimi zaman da kendisi strüktür olarak kullanılmıştır. Çadır yaşamı, yapım koşullarının sınırlılığının yanısıra, insanoğlunun çevre-mekan-insan ilişkisinde insanın çevre düzenine uyum çabasının sonucu olarak da biçimlenmiştir.

Dolayısıyla; bölgenin coğrafyasına uyum sağlayabilen, değişebilir, gereksinimlere göre boyutları değişebilen çadırların konumlandırılma biçimleri ve oluşturulan mekan anlayışı toplumsal yaşamın dinamiklerini yansıtmaktadır. Böylece mekan örtüsünün kuruluş biçimi tarihi süreçte onu taşıyacak strüktürlerin ve oluşturacak malzemenin teknik olanakları ve yapım teknolojilerine, toplumların mekanı algılamak istedikleri kimliklere, estetik değerlere bağlı kalarak gelişme göstermiş, bölgesel, yöresel yapısal anlayışlarla da çeşitlenmiştir (Gezer, 2009). Bu çalışmanın amacı, insanoğlunun öncelikle kendini koruma, örtme amaçlı kullandığı tekstil malzemesinin farklı zamanlarda ve farklı kültürlerde mimari alanda kullanılışı ile günümüzdeki çok kültürlü yaşamların mimarisinde kullanılış biçimleri hakkında örnekler üzerinden bilgi vermektir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli: Araştırma betimsel bir çalışmadır. Doküman araştırma yöntemi ile yürütülmüştür. İncelemeye alınan çalışmalar için ölçüt, sosyal bilimlerde yayımlanmış olmasıdır.

Göçebe Kültüründe Tekstil Mimarisinin Önemi

TDK'ya göre göç; ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret anlamına; göçebe ise; değişik şartlara bağlı olarak belli bir yöre içinde çadır, hayvan ve öteki araçlarla yer değiştiren

ren, yerleşik olmayan (kimse veya topluluk), göçer, göçkün anlamına gelmektedir.

Konar-göçerlik ise; toprağa ve sabit bir konuta bağlı olmadan sürekli çadır hayatı yaşayan, üyeleri arasında akrabalık bağları olan, tek geçim kaynağını hayvancılığın oluşturduğu, göçebe ya da konar-göçer olarak nitelenen toplulukların yaşama biçimidir (Kutlu,1992, s.16). İnsanoğlunun, çevresindeki olanaklar ölçüsünde yabancı hayvanları avlayarak, hayvancılık yaparak hayatını devam ettirdiği, konar-göçer olarak yaşadığı göçebe kültüründe, doğal olarak doğanın imkanlarının sınırlı olması ve bu imkanların tükenmesi nedeni ile daha verimli yeni alanlara göç edilirdi.

Spooner (1972) göçebeliği, göçerlerin ekonomik faaliyetlerini dikkate alarak; toplayıcı göçebelik ve üretici göçebelik şeklinde ikiye ayırmıştır. Toplayıcı göçebeler, yiyeceklerini doğal ortamdan sağlayan; üretici göçebeler ise hayvancılık ve basit tarımsal faaliyetlerle üreticilik yapan göçebelere dir. Bunlara ek olarak, tarihsel kaynaklarda ticaret ile uğraşan, alım-satım için gezginlik yapan göçebelere de bahsedilir (Kutlu, 1992). Göçebelerin yerleşim yerleri, göç güzergahları ve ekonomik aktiviteleri dikkate alındığında, şekil 1'deki temel göçebe formları oluşturulmuştur (Yozcu , Demirkol, s. 64).

Yerleşim	Göç güzergahı	Ekonomik Aktiviteler	
		Hayvancılık	Tarım
Çadır	Sahra	Kırsal göçebelik	Sahra
	Dağ	Kırsal göçebelik	Yaylak
Çadır/Köy	Sahra	Yarı göçebelik	Yarı göçebelik
	Dağ	Yarı göçebelik	Yarı göçebelik

Şekil 1. Temel göçebe formları yerleşim göç güzergahı (Yozcu, Demirkol , s.64).

Yarı göçebelik ise; “köy gibi yerleşimlerde, ekonomik temeli hayvancılığın oluşturduğu ara tip yaşam şekli” olarak tanımlanmaktadır (Yozcu, Demirkol, s. 64).

Dünyada varlığını gösteren yerleşik düzene geçmemiş bu toplulukların hemen hepsi toplumsal hayatlarında çadırdaki yaşamı denemişler ve yerleşik düzen öncesi göçebe topluluklarının mekanları konar-göçer imkana olanak sağlayan çadırlar olmuştur. Çadırlar, özellikle bozkır bölgelerinde bulunan, hayvancılıkla geçinen ve iklime göre yer değiştiren, belirli yarı yerleşik toplulukların ve diğer

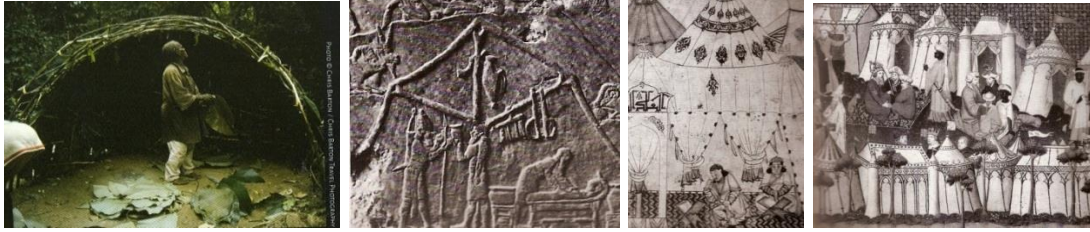
bozkır topluluklarından günümüze kadar kullanılagelmiş mekanlardır (Deveci, s.434).

Çadır sistemler hafiftir, kolay taşınabilirler, istenilen boyutta iç hacminin düzenlenebilmesi olanağı sağlarlar. İsteddiği yaşam alanında kimseye bağımlı kalmaksızın tüm ihtiyaçlarını karşılayabilen, geçimini hayvancılık ile sağlayan ve hayvanlarına verimli alanlar, otlaklar bulma kaygısı ile sürekli yer değiştirmeyi olağan bir yaşam düzeni olarak gören göçebelerin mimarileri de kolay, çoğu zaman zahmetsiz bir şekilde kurulabilen bu örtü sistemleri olmuştur. Sistem, doğanın zor koşullarına dayanıklılık gösterebilecek, iç hacimde kendilerine koruma sağlayabilecek şekilde düzenlenmiştir. Dolayısıyla bu kuruluşlar her ne kadar temel biçim kuruluşunda olsa da buldukları yerin doğa koşullarına uygun olabilecek şekilde değişiklik göstermektedir.

1. Tarihi Süreçte Çeşitli Toplumlarda Gelenekselleşmiş Çadır Kültürü

İnsanoğlunun kendi fiziki gereksinimini karşılayacak bir mekan oluşturması doğal olarak süreç içerisinde gelişmiş ve çeşitlenmiştir. Tarihsel süreçte yığma sistemlerin taş, toprak malzemesi, iskelet sistemlerin ahşap malzemesi ne kadar önemli ise, tekstil malzemesi de geleneksel mimarinin örtü sistemlerinin malzemesi olarak önemli bir yer edinmiştir.

Büyük çoğunlukla içeride bir taşıyıcı sistemin kurulması ve üzerinin örtülmesiyle biçimlenen çadır biçimleri, Sibirya'da M.Ö. 20000 yıllarında Paleolitik döneme ait ağaç dalları veya hayvan postları kullanılarak yapılan çadırlardan (Şekil 2) (Bahaman, 2004), Asur Devletinin (M.Ö. 704-681) ortadan destekli çadırlarına (Şekil 3), yaklaşık 1302 yıllarındaki İran Tebriz'de kurulan, merkez ve yanlardan, direk destekli çadırlara (Şekil 4), 15. Yüzyıl Ortaçağ illüstrasyonlarında görülen çadırlara (Şekil 5) (Koch, Habermann, 2004.), "Yurd" veya Ger olarak adlandırılan Çin, Afganistan, İran, Türkiye ve Rusya'da kullanılan çadırlara kadar çeşitlilik gösterir.

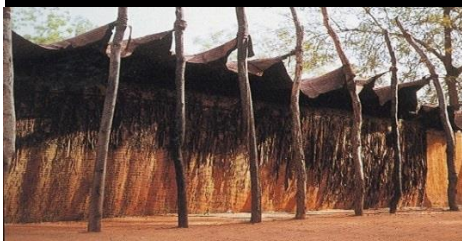
Şekil 2. İlkel çadır strüktürü

Şekil 3. Asur Devletinin ortadan destekli çadırı;

Şekil 4. Batı İran'da kurulan çadır

Şekil 5. 15. Yüzyıl Ortaçağ çadırları

Çadırların kuruluş sistemi, tümüyle doğanın sağladığı olanakların doğrultusundadır. Bohomon çadırları, hayvan postları kullanılarak üstü örtülmüş, Niamey'deki çadır strüktürü ile (Şekil 6) (Bahaman, 2004), Orta Güney Afrika'da bulunan Tuareg çadırlarının strüktür yapıları farklılık gösterse de, üst örtülerde kullanılan malzemeler doğanın sunduğu ve kendi üretebildiği olanaklar doğrultusunda aynı kalmıştır. Tuareglerde çadır, yere çakılı kazıklar ve bir tahta üstüne gerili, üzeri balçıkla sıvanmış deri latalarından yapılmıştır (Gezer, 2009; Bahaman, 2004; Kronenburg, 2007).

Şekil 6. Niamey'de çadır strüktürü

Şekil 7. Amerikan Yerlilerinin kullandığı çadır tipi

Çadır kültürünün diğer bir çadır tipi; Kızılderili çadırlarıdır. Tipik Amerikan Yerlilerinin Amerika ve Kanada'da kullandığı çadır tipi, diğer çadır tiplerinden farklı olarak konik strüktürlü olup, ağaç direklerin yukarıdan bir noktadan bağlanmasıyla oluşturulmuştur. Üzerindeki örtünün bu direklere tespit edilerek kullanılması, çadırın kurulup toplanmasına kolaylık getirdiğinden bir yerden başka yere taşınmasını mümkün kılmıştır (Şekil 7) (Gezer, 2009). "Tipi" çadırları olarak da adlandırılan bu çadırlar değişik hava şartlarına göre iç mekanlarının konfor şartlarının düzenlenebilmesi olanağına sahiptirler. Tepedeki açıklıkla iç mekanda hava akışı kontrol edilebilmiş, iki tabakalı örtülerle yalıtım sağlanmıştır.

Arapların, Doğu Sahranın İran'a giden bölgesinde kullandıkları çadır ise genelde dikdörtgen biçiminde, kazıklı, siyah renkte yün örmesi şeritlerden yapılmış örtülü çadırlardır (Onuk, 1998). Yuvarlak ve kubbeli çadır tiplerinin yaygın olarak Orta Asya'da Kazaklarda ve Kırgızlarda, Oğuzlar ve Uygurlarda da, Türkistan'da kullanıldığı bilinmektedir. Moğol çadırlarından etkilenerek külâh şeklinde yapılan kubbeli çadırlara da rastlanmaktadır. Bu tip çadırlar daha sonra mimariyi ve hatta Osmanlıların kubbeli yapılarının formlarını etkilemiştir (Onuk, 1998, s. 15).

Hun Devleti zamanı kubbe şeklinde çatıya sahip "yurt" tipi çadırın varlığı Çin kaynaklarından da anlaşılmaktadır. Hunlarla uzun zaman birlikte yaşayan Wusun hükümdarına gelin giden bir Çinli prensesin şiirinde (M.Ö 110- 104) "kırmızı yün kumaşlarla çevrilmiş kubbeli çadır"dan bahsedilmektedir. Hunlar yaygın olarak keçeden yapılmış kubbeli çadırlar kullanılmıştır (Çürük, Çiçekçiler, 1983, s.11).

Gerek İslamiyet öncesi, gerekse İslamiyet'i kabulünden sonra kurulan Türk devletlerinin dini ve sosyal yaşamlarında son derece etkin olan çadırlar, Türk Tarihi içinde belirli bir kültürü yansıtır. Çadırlarda kullanılan hemen her öge renkleri ve çeşitleri ile Türk'ün günlük hayatında, savaşlarında, gelenek ve törenlerinde ayrı ayrı anlamları sembolize etmiştir. Çadırların biçimleri ve süslemeleri içlerinde yaşayanların ekonomik gücünü, inançlarını, gelenek ve göreneklerini, yaşam tarzlarını ve sanatsal zevklerini bağlı olduğu kültürün çeşitli olgularını yansıtan en iyi göstergeler olmuştur (Sarıyev, 2008).

Dolayısı ile, göçebe olarak yaşayan tüm topluluklar tarafından kullanılan çadırların dış biçimleri ve iç hacimleri içinde yaşayanların kültürüyle doğrudan ilişkili olarak düzenlenmişlerdir. Araştırmanın bölümlerinde çadır kültürünü bir yaşam kültürü haline getirmiş topluluklardan karakteristik olan örneklere yer verilmiştir.

1.1. Kırgızlarda Çadır Kültürü ve Çadır Özellikleri

Kırgızların "boz üy" adını verdikleri çadır, onların yaşam biçimlerini yansıtan karakteristik özellikler taşıyan çadır biçimlerinden biridir. Boz üy, Kırgızların yazın yaylalara kışın kışlaklara göç etmeleri, verimli topraklar aramaları ve hayvancılıkla uğraşmaları nedeni ile kolay taşınmaya imkan verecek yapıdadır. Bu çadırlarda yaşayan halk koyun beslemiştir. Koyundan elde ettiği yün ve yünden oluşturduğu lif ve elde ettiği ipe dokuduğu dokumalar ve yaptığı keçe ile yaşam alanının karakteristik örtü sistemlerini oluşturmuştur.

Kırgızların boz üyleri yalnızca barınak olarak değil kültürlerinin bir parçası olarak da görülmektedir. Bu barınakların içerisinde Kırgız halkı düğün yapmış, çocuklarını dünyaya getirmiş, ölülerinin arkasından yas tutmuştur. Boz üyün ölen bir kişi için dikilmesi ise hem ölüye hem de atalara saygıyı ifade etmektedir (Gül, 2015; TRT Avaz, 2017). Kırgızlar için hem barınak, hem sıcak bir aile yuvası hem de zamanlarının çoğunu içinde geçirdikleri bir mekan olan boz üylerde sistemin parçaları da halkın düşünce ve geleneklerini yansıtır. Örneğin; boz üyün tepesinde bulunan “tündük” boz üyün en önemli öğelerinden olup, çadırın gün ışığına ve hayata açılan bölümüdür. Tündük, uçsuz bucaksız evreni, aynı zamanda ocağın yaşadığını simgelemektedir. Ortada bulunan ve “oçok” adı verilen ocağın dumanı buradan göğe yükselmektedir. Tündük’ün yere düşmesi Kırgızlar için bir felaketi, acıyı, yas tutmayı gerektiren bir durumdur (Gül, 2015). Yarım daire şeklindeki iki veya daha fazla ağaç parçasının birleştirilmesiyle yapılan tündük, keçe çadırın merkezinde bulunmakla beraber çadıra tam tepeden güneş ışığının girmesini, dumanın çıkmasını ve çadırın dengesini sağlayan en önemli parçadır. Boz üyün iç mekanı da belli bir düzenlemede olup, içerisinde herkesin oturacağı bölümler belirlenmiştir. Örneğin; saygın insanlar için kapının tam karşısında bulunan “tör” adı verilen yer, erkekler için girişte sol tarafta bulunan “er cak” oturma yeri olarak ayrılmıştır. Kadınların oturma yeri olan “epçi cak” ise girişte sağ tarafta bulunmaktadır (Sarıyev, 2008; Gül, 2015).

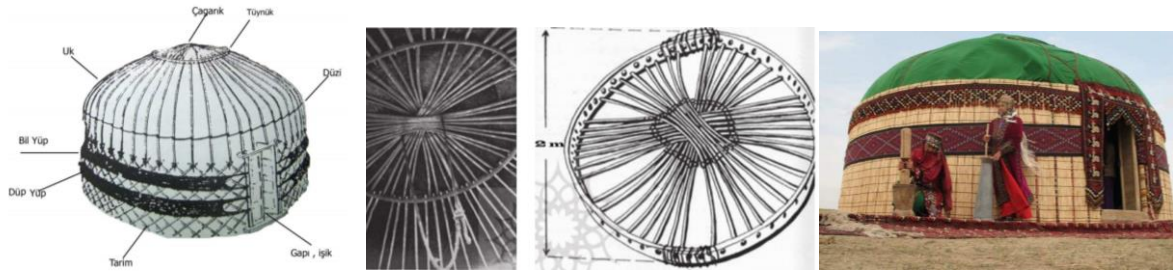
Boz üy, Kırgızlardaki “cıgaççılık (marangozluk)” zanaatının en önemli eserlerinden biridir. Boz üyün iskeletini oluşturan esas parçaları herhangi bir çivi veya demir kullanılmaksızın sadece ahşaptan yapılmıştır. Kerege boz üy’ün duvar kısmını oluşturan esnek kafes şeklindeki ana parçadır. Dürülmüş haldeyken yüksekliği 2 metre, eni 30-35 cm olan, açılınca da yüksekliği eni 2-2.5 metreye kadar ulaşır (Moldaliev 2012, s.1). Çadırın ağırlığı ise yaklaşık 350 kg. kadar olup, iki at üzerinde rahatlıkla taşınabilmektedir. Oluşturulan iskeletin üzeri çok sert geçen kış şartlarına karşı oldukça dayanıklı olan ve mekanı sıcak tutan keçe, hasır ve bazen de hayvan derileriyle kaplanmış, üzerine de muşamba geçirilerek yağıştan korunmuştur (Şekil 8) (Gül, 2015, s.115).

Şekil 8. Kırgızlarda da “boz üy” adını verdikleri çadır tipi

1.2. Türkmenlerde Çadır Kültürü ve Çadır Özellikleri

Türkmenlerde çadırlar; yörük, topak ev, derim ev ve bekdik çadırı, öy gibi farklı ifadelerle yer almaktadır. Genel olarak denilen ahşap aksam üzerine keçe örtülerek yapılan kümbet şeklindeki çadırlar, içerisinde on beş veya on altı kişi kalabilecek kadar büyüklüktedir. Türk topraklarında da rastlanılan bu çadırlara benzer özellikler gösteren çeşitli tiplerinin; 1432 yılında, Tarsus'taki Türkmenler, 1810 yıllarında Reyhanlı Türkmenler tarafından kullanıldığı bilinmektedir (Ak, 2019). Türkmenler arasında üç çeşit öy vardır: Geniş kümbeti olan Yomut, yarım yuvarlak olan Teke, yüksek ve köşeli kümbeti olan Çavdur Öyüdür (Deveci, 2017). Bugün Türkmenistan'da ve Türkmensahra'da yaşayan Türkmenlerin ağaç öy yaparken kendilerine özgü adetleri ve törenleri vardır. Ağaç öy yapıldıktan sonra ağaç öy üyesi koyun kurban eder, Türkmen pilavı yapıp çevresindekilere dağıtır. Eğer öyde birileri ölürse öyün yerini değiştirilir (Ak, 2019). Türkmenler çadırı aynı zamanda saat ve zaman dilimlerini belirleyen bir öge olarak da kullanmıştır. Güneşin, tüynükten girerek, tarimin gözenek aralarındaki düşüşü, saatin kaç olduğunu gösterir. Güneşin tarimin hangi kanatları, hangi noktasından doğduğu, mevsimleri ve ayları belirler. Türkmen çadırının üst kısmının yuvarlak olması, onu diğer çadırlardan farklılaştırırken, yuvarlak şekil göğü, gök kubbeyi ve gök tanrı inancını temsil etmektedir (Deveci, 2017; Ak, 2019).

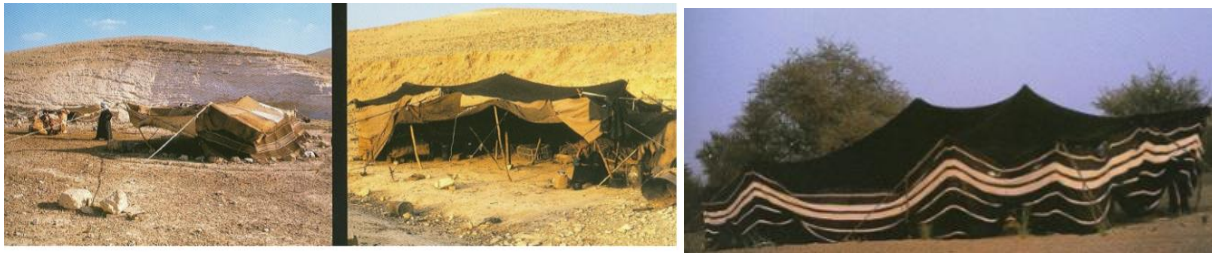

Şekil 9. Ağaç öy, Tüynük şekil ve çizimi, Teke kubbe tipi ağaç öy (Deveci, 2017, s. 439, 448).

1.3. Bedevi Çadır Kültürü ve Çadır Özellikleri

Kır, sahra ve çöl anlamına gelen badiyede yaşayan kimselere bedevi veya ehli-badiye denmektedir. Badiye hayatı, bedevilerin oturduğu ve dolaştığı her bölgeyi, göçebelikten yarı göçebelige hatta kısmen göçebe hayatına kadar her durumu içine almaktadır. Arap toplumu bedevi ve hadâri olarak ayrılırken, Hadâriiler, çoğunlukla şehirlerde yaşayan yerleşik sınıfın, bedeviler ise badiyede, kırsal kesimde yaşayan ve göçebe olan grubun adıdır (Açık, Harput, 2015, s. 420). Kuzey Afrika'da çok geniş bir alanda yerleşen bu Arap topluluklarında kullanılan çadırlar "bedu" olarak adlandırılır. Bu çadırlar alçak dik açılı ağaç destekli, halatlı, örtülüdür. Kuvvetli rüzgarlara karşı çadırın stabil kalmasını sağlayan taş ve halatlar uygun biçimde konumlandırılmış olup, büyük taşlarla desteklenmiştir. Üst örtü deve yününden ya da keçi kılından yapılmış keçedir ve su geçirmediği gibi güneş ışınlarını emme özelliğine sahiptir. Bedu çadırları sadeliği, form ve strüktür ilişkisindeki uyumu, az sayıda dikme yardımıyla gerilen, kolay taşınan ve kurulan bir çadır örneği olmasıyla özelliğidir. (Gezer 2009, Açık, Harput, 2015, Bozkurt, 1993). Bedevilerde çadırın büyüklüğü sahibinin toplumdaki yerini, derecesini gösterir. Kıldan dokunmuş en küçük fakir çadırlarına fâze denilmektedir (Sarıyev B. 2008, Bozkurt, 1993). Şekil 10'da Tunus'da Gafsa yakınında ve İsrail'de Jurusalem ve Jericho dağları arasında konumlandırılan çadırlar görülmektedir (Bahaman, 2004).

Şekil 10. Bedu çadırları

Gevşek şekilde dokunan çadır örtüsü ısı dağılımının eşit yayılmasını sağlar. Yün lifi ve siyah rengin özelliği sayesinde ısı absorbe edilir ve çadır, sıcak gün ve soğuk çöl gecelerinde çok iyi bir yalıtım sağlar. Keçi kıllarının lif yapısından dolayı, ipliklerinin şişmesi ve böylece dokumadaki delikleri kapatması örtünün suya karşı dayanıklı olmasını sağlamaktadır. Ayrıca, keçi kılları, yüne nazaran ateşe daha dayanıklı olup kolayca alevlenmez. Bundan dolayı çadır içinde ocak yakılıp, yemek pişirilebilir (Gezer 2009, Onuk, 1998). Çadırın biçimi ve sistemi,

halatların konumlandırılması rüzgarda çadırın uçmaması, devrilmemesi üzerine tasarlanmıştır.

Bedevilerin içinde doğup yaşadıkları çevre ve şartlar onları dış dünyadan ayırmış ve sosyal ilişkilerde zayıflatmıştır. Bu durum bedevilerde karakteristik bazı özellikleri de beraberinde getirmiştir. “Sertlik, kabalık, aklî melekeye yeterince başvurumama bedeviliğin hâkim özelliğidir (Açık, Harput, 2015, s. 427).

1.4. Osmanlı Çadır Kültürü Ve Çadır Özellikleri

Osmanlı'dan Viyana sınırlarına varan bir yerleşim alanında, yaşama ve askeri amaçlı kurulan, Ataları Türk'lerin Yurd çadırları olan Osmanlı çadırları, üretimleri, mimari düzenlenişleri bakımından en gelişmiş mekan kuruluşlarıdır. Osmanlı çadırları, içlerinin çok iyi şekilde organize edilmiş olmasının yanı sıra, rahat, pratik ve kolaylıkla taşınabilir tarzdadır (Gezer 2009, Kemery, 2006, Scott, 2004) (Şekil 11). (Köse, 2005). Osmanlı çadırlarının en basit şekli iki taraflı akıntılı, iki tavanlı ve yanlarında üçgen şeklinde örtüleri olan bez çadırlardır. Etekleri daire gibi açılan tek direkli konik çadırlar olabildiği gibi çok direkli, daha gelişmiş çadırlar da vardır (Şekil 12) (Onuk, 1998).

Şekil 11. Yurd mekanının oluşumu (Kemery, 2006)

Şekil 12. Çift direkli otağ (17. Yüzyıl ilk Yarısı) İki direk tepeliği arası 456 cm., yarı çapı 226 cm. yük: 208 cm.) (Onuk, 1998, s. 69- 57).

Çadırlar, halkın evi olduğu kadar Türk hükümdarlarının da mekanı olmuştur. Osmanlı askerlerinin en az beş ayı geçirdikleri, dayanıklı kumaştan yapılmış çadırlar tek, iki, üç, dört direkli dikdörtgen biçimli tek bir üst örtülü çadırlar, germe çadırlar gibi, kullanılan tarzlarına ve fonksiyonlarına göre çeşitli özellikte olup, çadırların biçim ve mekan düzenlemeleri, toplumsal hiyerarşiye, fonksiyonların çözümlenmelerine göre çeşitlenmektedir (Atasoy 2000).

Osmanlılar'da kullanılan çadırların üstü örtü ile kapatılmıştır. “Çadır bezi” denilen örtü özellikle, bu iş için dayanıklı olan kalın kendir, keçe, kıl dokumalar olabildiği gibi Osmanlı dönemi ordu ve saray çadırlarında ipek kumaş (Şekil 13)

(Scott, 2004), atlas, çuha gibi kumaşlar da görülmektedir. Örtüler sık dokunduğu için suyu geçirmez (Onuk, 1998).

Formları ve fonksiyonları bakımından çok zengin örnekleri bulunan çadırlar devlet, ordu ve saray teşkilâtında olduğu gibi halkın günlük yaşamı içinde de çeşitlilikler gösterir. Saray teşkilâtından devlet idaresi birimlerine, savaşıardan günlük eğlence ve mesirelere, adalet ve cezalandırma işlerinden sağlık ihtiyaçlarına kadar her alanda çadırdan faydalanan Osmanlılar, ölüleri için de geçici türbe olarak yine çadır kurmuşlardır. Başta padişaha ait çadırlar kompleksi olmak üzere ileri gelen vezir ve paşaların çadırlarında, her türlü hizmetin bir bütün içinde başarı ile yürütüldüğü, hatta seferde Enderun'un dahi hizmet verdiği görülür. Sefere katılan bütün asker ocaklarına ve esnaf gruplarına ikametgâh vazifesi gören çadırlardan başka mescid, hastahane, hazine, erzak ve mühimmat deposu, mutfak, hamam, helâ, idam çadırı ve ahır gibi çeşitli ihtiyaçlar için de çadırlar kurulmuştur. İslâmiyet öncesi geleneğinin bir devamı olarak Osmanlı Türkleri'nde de çadırlar biçimleri, boyutları, malzemeleri ve süslemelerindeki farklılıkları ile kişilerin sosyal derecelerine göre çeşitlenmiştir (Çürük, 1993). Örneğin; Osmanlı çadırları arasında Otağ-ı Hümâyün olarak adlandırılan çadır, "içinde od (ateş) yakılan mekân" anlamına gelen otağ kelimesinden türetilmiş olup, "otağ-ı hümâyün" padişah çadırı ve "otağ-ı âsafi" sadrazam çadırı olarak kullanılmıştır. Otağlar diğer çadırlara çok daha büyük boyutta, süslemeli ve gösterişliydi (Çürük, 1993).

Şekil 13. Osmanlı çadırı

Şekil 14. XVII. yüzyıla ait iki direkli Osmanlı vezir çadırı (Macaristan Millî Müzesi)

Çadırlar padişahların Avrupa'ya yaptıkları ziyaretler sırasında krallara hediye edilmesi, ganimet olarak bırakılması gibi çeşitli nedenlerle Avrupa'da tanınmış, Polonya, Ukrayna, Almanya, Avusturya, Macaristan, İsveç, İtalya gibi ülkeler arasında yayılmıştır. Özellikle II. Viyana kuşatmasında Osmanlı ordusunun bozgunla çekilirken geride binlerce sayıda çadır bırakması, çadır biçimlerinin Avru-

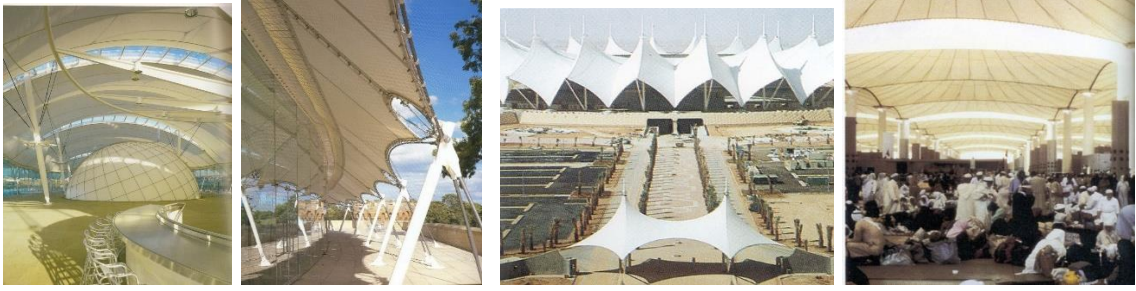
pa'da bilinmesine, 18. yüzyıl Avrupa'sında kullanılmasına neden olmuştur (Çürük, 1993).

Günümüzde Tekstil Mimarisi

Günümüzde mimaride esnek, değişebilen, hareket edebilen strüktürler tercih edilmektedir. Tekstil mimarisinin yapımı kolay, doğanın değişkenliklerine uyumlu olması ve hafif malzeme ile çok geniş hacimlerin üzeri örtülebilmesi bu sistemleri öne çıkartmaktadır. Asma germe ya da havayla kendi kendini dengeleyen şişme sistemlerle biçimlerin taşıyıcılığı tamamen denge formu ve uygulanan ön-germe ile olmaktadır. Ayrıca sistemin yanısıra tekstil lif teknolojisinin, kompozit malzemelerin, akıllı tekstillerin üretiminin giderek geliştirilmesi bu sistem için yeni tasarımların önünü açmış, tekstil mimarisinin günümüzdeki çağdaş stüktürlerde yer almasını sağlamıştır.

Bugün, geçmişteki çadır örtülerinin gerektiğinde toplanıp açılabilmesiyle çevreyle ilişki kuran uygulamalarına benzer kullanımların sayıları giderek artmaktadır. İç dış ilişkisinin kurulmasına olanak veren tekstil örtülerle yapılan yeni uygulamalar doğayla uyumlu ve doğayla bütünleşen mekanlar arası ilişkinin tekniklerini oluşturmaktadır. Günümüzün en çağdaş örneklerinde bile geçmiş zamana gönderme yapan, örtü öğelerinden bugüne yansıyan pek çok biçimsel özellik bulunmaktadır. En önemlisi hangi kültürde olursa olsun İnsanoğlu çevreyle ilişkisinde üstünü örttüğü örtüyü denetlerken kendini çevreden soyutlamayan tutumunu, bugünkü mekanlarına yansıtarak sistemlerin doğal ortamla bağlam kurmasını istemektedir. Örneğin interaktif müze konseptiyle yapılan, “Yö- unger Universe, Dynamic Earth”, iç mekan ve örtü sistemi geleneksel-yenilikçi, el yapımı-endüstriyel gibi kontrastlıklar ile, geçmişten gelen formların ve yapısal unsurların devamlılığını ayrıca mekan paylaşımlarının özelliği ile de çok kültürlü kullanımları göstermektedir (Şekil 15 a-b) (Marreiros S., Forster J., Kunz N., 2004).

Şekil 15 a-b. Dynamic Earth, Edinburgh

Şekil 16. Riyad Stadyumu, (www. tensinet.com)

Şekil 17. Cidde Haç Terminali

Tekstil mimarisinin örtü sisteminin genişliği, altında çok geniş mekanların örgütlenebilmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla son dönem yapılan, geçici gösteri merkezlerinin, spor, sosyal aktivite, havaalanı, ibadet alanlarının, yarı kapalı mekanların pek çoğunun üstü tekstille örtülüdür. Örneğin dış ve iç direk destekli çember halkalı bir sistemin kombinasyonu olan Riyad Stadyumu 24 çadır birimiyle 288 m. dış çapı olan 50000 m²'lik bir daire alandır (Şekil 16) (www. tensinet.com). Çok büyük kalabalıkları altında toplayan bir başka karma sisteme örnek Cidde Haç Terminalidir. Sadece haç döneminde kullanılmak üzere yapılan toplam olarak 210 çadırlı bu örtü Hac döneminde Mekke'ye gelen 80000 Müslümanın, çölün sıcağına karşı koruması amacıyla 440000 m² lik alanın üstünü örtmektedir. Yarı geçirgen örtü, alt mekana yumuşak bir doğal ışıklandırma sağlamaktadır. PTFE kaplamalı cam lifi kumaş güneş sıcaklığının %70'ini yansıtırken, gece boyunca dışarıya ışın yayarak, yarı şeffaflığının da etkisiyle başka bir ışık kaynağı gerektirmeksizin mekanı aydınlatmaktadır (Türkçü, 2003; Sungur, 2005).

SONUÇ

Mimari Dünyanın her yerinde, orada yaşayan toplumların kültürlerini yansıtan en önemli gösterge olmuştur. İnsanoğlunun barınma çabası ve doğanın özünden kopamaması, yer değiştirme zorunluluğu geçici yapı sistemlerini getirmiştir. Bugün Atalarımızdan gelen yaşam kültürünün deneyimi ve bir taraftan mekanı örtmede en az ve hafif malzeme ile en fazla açıklığın kapatılması çabası, aynı zamanda dış ortamla iç mekanın ilişkisinin istenmesi, mimarinin esnek ve taşınabilir, dinamik özellikte olmasının arzu edilmesi geçmişin çadır formlarına yeni tasarım yaklaşımları kazandırmıştır. Günümüzün çok kültürlü yaşamları, do-

ğal olarak yaratıcı ve üretici endüstriler arasındaki işbirliğini ve karma oluşumları getirmiştir.

Çok kültürlülük sadece mimari ve onun oluşturduğu yaşam alanlarında değil, tekstil mimarisinin malzemesi özelliğinde de kendini göstermektedir. Keçelerin yerini disiplinler arası işbirliği ile gerçekleştirilmiş hibrid dokumalar almıştır. Bugün nano teknolojinin hayatımıza girmesi ve doğayı daha iyi anlamamızla tekstil örtüler de kullanım kültürüne aklını katmakta, akıllı tekstillerin altında iklimler yaratılmakta, gerekli basınç seviyeleri ile içeride uygun atmosfer koşulları düzenlenebilmektedir.

Sonuç olarak, insanoğlu lif teknolojileri ve sistem kuruluşları ne olursa olsun, kendisi hangi kültürde yaşarsa yaşasın, çevresi ile kurduğu ilişkide kendine en yakın malzeme olarak tekstil malzemeyi görmüştür. Tekstil malzeme göçebe kültüründe olduğu kadar günümüzün çağdaş yapılarının da malzemesi olmaktadır. Bugün mekan anlayışlarına tekstil malzeme ile mekanın genel kabul görmüş veya standarda bağlanmış boyutlarının sınırları aşılarak doğanın özgürlükçü ruhu biçim vermektedir.

KAYNAKÇA

Açık F., Harput M. (2015). Toplumsal Bir Kategori Olarak Bedevilik, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* Cilt: 8, Sayı: 39.

Ak, M. (2019). Batılı Gezginlerin Gözlemlerinde Yörük/Türkmen Çadırları, *Türkiyat Mecmuası*, S. 29, s.347-366.

Atasoy, N., 2000, *Otağ-I Hümayun Osmanlı Çadırları*, İstanbul: Mepa.
Bahaman, A. (2004). *The Magic of Tents Transforming Space*, NY: Harper Design International and Loft Publishers.

Bulaç, A. (1997). *Tarih, Toplum ve Gelenek*, 2. Baskı, İstanbul: İz Yayıncılık.

Bozkurt N. (1993), *İslâm Ansiklopedisi* (Bölüm 1): Türkiye Diyanet Vakfı.

Çürük C. (1993) Türkiye Diyanet Vakfı, *İslâm Ansiklopedisi (Bölüm)*, Cilt 8, s.158-162.

Çürük, C., Çiçekçiler E. (1983). *Örnekleriyle Türk Çadırları*, Askeri Müze Yayınları.

Davies C., (Essays By Hodgkinson P., Frampton K.), (2001). (ilk basım 1993). *The Work of Michael Hopkins and Partners*, Hong Kong Phaidon.

Davies C., Jenck C., Hodgkinson P., And Finch P., (2001). The Work of Michael Hopkins and Partners, *Hopkins 2*, NY: Phaidon.

Deveci A. (2017), *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:10 Sayı: 54.

Donatı C., (2006). *Michael Hopkins*, Milano: Skira.

Deveci A. (2017). Türkmen Kültüründe Çadır, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 10 Sayı: 54, s. 433-452.

Gezer, H. (2009). Mekan Örtüsü Tekstil Malzemesi, Malzemesi. T.C. Maltepe Üniversitesi Yayınları, 2009/1, (233 sayfa), İstanbul: G.M. Matbaacılık.

Gül, Y. E. (2015). Kırgız Türklerinde “Boz Üy” (Çadır) Geleneği, *Türkiyat*, Güz 2015/17, s.113-120.

Kemery, B. (2006). *Yurts, Living in the Round*, Utah: Gibbs Smith.

Köse, A. (2005) Türkiye’de Geleneksel Kırsal Konut Planlarında Göçebe Türk Kültürü İzleri, *Sosyal Bilimler Dergisi* 159, cilt VII, Sayı 2, Aralık.

Kronenburg, R., (2007). *Flexible Architecture that Responds to Change*, Londra: Laurence King Publishing.

Koch, M. K., Habermann J. (2004). *Membrane Structures*, N.Y: Prestel.

Kutlu, M. (1992). Yaşayan Bir Atlı-Kültür Geleneği: Anadolu Göçer Kültürü, *Milli Folklor* (14), s.16-22.

Marreiros S., Forster J., Kunz N. (2004). *London Architecture & Design*, İngiltere: teNeues Ltd.

Moldaliev, N. (2012). Kırgız Kültüründe “Cıgaççılık (Marangozluk)” ve “Boz Üy” ile İlgili Kelimeler Üzerine , *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türko-loji Dergisi*, Yıl IV, Sayı 2-2.

Narrei M. G. (1996). *Migration and Cultural Change in Urban Communities of The Qashqa'i of Iran*, Canada: Department of Geography University (phd tezi).

Onuk, T. (1998). *Osmanlı Çadır Sanatı (XVII - XIX. yüzyıl)*, Osmanlı Dizisi 2, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/ 2073.

Sarıyev, B. (2008). Türklerin Eski Aile Yapısına Temel Sembolleri Açısından Bir Bakış, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, Yıl 2008, Sayı 9, s. 487, 498.

Scott, P. (2004). *Turkish Delights*, Londra: Thames & Hudson Ltd.

Spooner, B. (1972). The Status of Nomadism as a Cultural Phenomenon in the Middle East, *Journal of Asian and African* (7), s. 122-131.

Sungur, İ.(2005). *Taşıyıcı Sistemler ve Yapı Statiği*, İstanbul: Birsen Yayınevi.

Türkçü, Ç.(2003). *Çağdaş Taşıyıcı Sistemler*, İstanbul: Birsen Yayınevi.

Yozcu, S., Demirkol Ş., (2019), Göçebe Turizmi ve Göçebe Kültürünün Turizm Potansiyelinin Değerlendirmesi, *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt:4, No:1, s. 62-77.

İnternet erişimleri

<https://www.altayli.net/kirgiz-turklerinde-boz-uy-cadir-gelenegi.html>
(E.T.10.02.2020).

www.tensilefabric.co.uk/fabric-structures/printing.aspx. (E.T.10.02.2020).

Kırgız Çadırı Boz Üy'ün Bölümlerinin İsimleri Nedir? Kafdağı'nın Ardı Asya TRT Avaz(E.T.10.02.2020).

Altun E. G., H. O., www.actaturcica.com s.1-15. (E.T.10.02.2020).